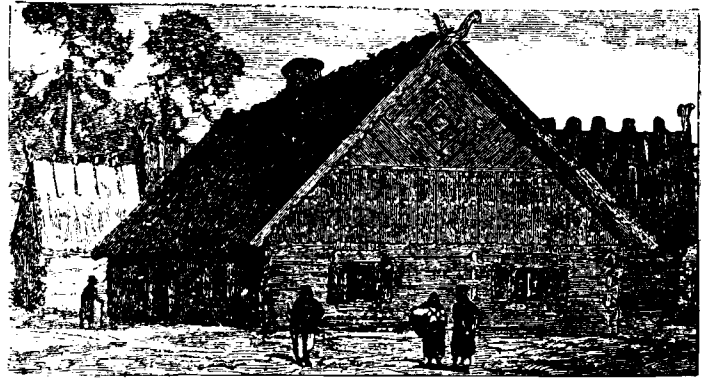

ZDOBIENIE RZEŻBĄ W DREWNI CHATY KURPIOWSKIEJ

CZ. I. SZCZYT

M A R I A Ż Y W I R S K A

Chata Kurpiowska wg. rysunku W. Gersona

Budownictwo kurpiowskie, wyodrębniające się z całokształtu polskiej architektury ludowej ze społeczeństwu jemu tylko właściwych elementów, obejmuje zwartą masą obydwie puszcze: Zieloną i Białą. Odrębność tę, między innymi, wyrażają proporcje, układ belek zacinanych na „jaskółczy ogon“, kąt nachylenia dwuspadowego dachu, czy rozkład wewnętrzny, ale przede wszystkim podkreśla ją i uwypukla zdobienie rzeźbą w drewnie, zwłaszcza ściany licowej chaty zwróconej szczytem do drogi.

Silne więzy, jak w głównych założeniach architektonicznych, tak i w zdobnictwie chaty, łączą obie Puszcze z północno-zachodnimi terenami Polski, a zwłaszcza z Mazurami Pruskimi dając dowód wspólnoty etnicznej tych ziem z rdzenną Polską; z drugiej strony, w rozwinięciu niektórych elementów (np. koźlarz), sięgają terenów litewsko-ruskich.

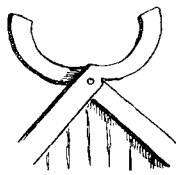
Już w opisach wsi kurpiowskiej z pierwszej połowy XIX wieku, Gawarecki podkreśla schludność i troskę o staranne wykonanie chaty u Kurpiów i wskazuje na podobieństwo z chatą Mazurów Pruskich¹⁾.

Poza tym, w najstarszym bodaj wizerunku chaty kurpiowskiej z połowy XIX wieku prze-

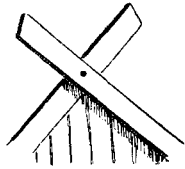
kazanej nam przez Gersona²⁾, a narysowanej na tyle szczegółowo, że uwzględnione zostały nawet błyszczące blaszki pod gwoździemi, którymi przybite są deski szczytu—chata już jest zdobiona rzeźbą. Potwierdza to, zresztą Adam Chętnik³⁾, w swoim opracowaniu, obejmującym Puszczę Zieloną, gdzie daje bogaty materiał dowodowy w postaci fotografii i starannie wykonanych rysunków, wreszcie napotykanego w okresie badawczym nieliczne już okazy w terenie.

W publikacji Gerarda Ciołka pod tytułem „Dach w polskim budownictwie wiejskim“⁴⁾, autor szuka genezy zdobnego szczytu chat Nizu północnego w chatach podcieniowych budowanych przy końcu XVIII, a na początku XIX wieku, z nakazu pana przez cieśli miejskich. Hipoteza ta znalazłaby jeszcze jeden dowód nie tylko w szczycie, ale i w innych elementach zdobienia chaty kurpiowskiej, jak w zdobnych nadokiennikach, obiciach naroży czy rzeźbionych gankach. Potwierdza to cały szereg adoptowanych motywów z drzewnego budownictwa miejskiego Polski, spotykanych w chacie kurpiowskiej.

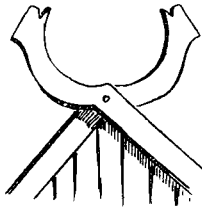
Zdobienie chaty kurpiowskiej, w każdym okresie czasu znalazło inny wyraz; było — jak gdyby „zamówieniem społecznym“ dla potrzeb artystycz-

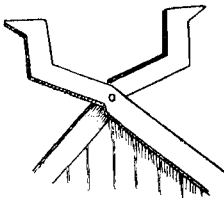
1

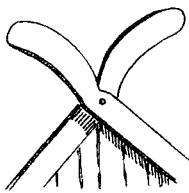
1a

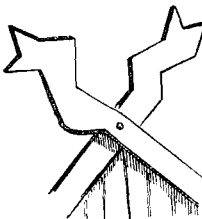
2

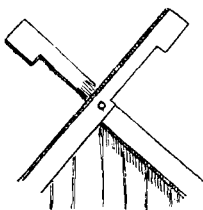
3

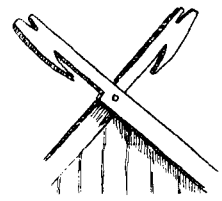
4

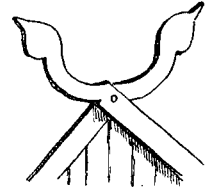
5

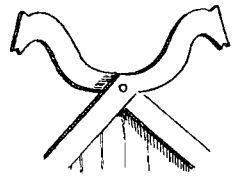
6

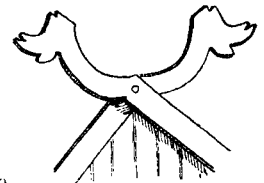
7

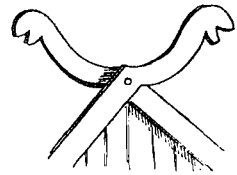
8

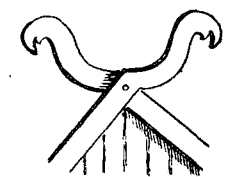
9

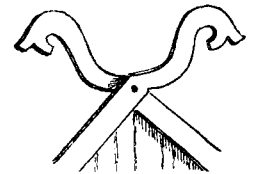
10

11

12

13

nych ludu kurpiowskiego, a możliwości techniczne, wpływy budownictwa dworskiego czy miejskiego, podręczniki ciesielskie, wszelkiego rodzaju wzorce — były dotychczas czynnikiem drugorzędnym, podporządkowanym zawsze dominantnej woli twórczej cieśli, czy stolarza na Puszczy.

Przystępując do budowy chaty i omówienia warunków, gospodarz puszczański podkreślał cieśli, że chce mieć chatę z „przystrojem“. Cieśla, jeśli nawet z sąsiedniego miasteczka lub terenów leżących poza Puszcza, dostosowywał się do tradycji miejscowych, które musiał znać dobrze. Jak ma być zdobiona chata — ustalał ustnie z właścicielem, przy czym ten wskazywał upatrzony przez siebie wzór, bądź też cieśla rysował na desce węglam czy stolarskim ołówkiem ogólny szkic i wykonywał go po akceptowaniu przez gospodarza. Dotyczyło to jednak ogólnego rysu, a nie szczegółów ornamentacyjnych.

W stosunku do innych części chaty, cały wysiłek twórczy był skierowany na ozdobienie ściany licowej. Szczyt zwrócony na podwórze w wielu chatach był wykonywany z prostych, pionowo ułożonych desek, rzeźba opasia³⁾ i szczytówki⁴⁾, była dużo uboższa, niekiedy brakło nawet zdobionego nadokiennika. Rzadko spotykamy chatę, gdzieby inne części były zdobione z taką samą starannością, jak strona licowa.

Zdobienie chaty kurpiowskiej rzeźbą drzewną odbywa się niekiedy trzema etapami: pierwszego dokonuje cieśla. W zakres jego prac przy stawianiu zrębu wchodzi układ całego szczytu, rzeźba opasia i szczytówki, wreszcie zakończenie szczytu k o ń l a r z e m, czy ś p i c e m. Okna zaś i drzwi wykonuje i zdobi stolarz (niekiedy roboty stolarskie wykonuje także cieśla). Wreszcie trzecim etapem dla niektórych tylko chat jest robota rzeźbionego ganku i obić naroży, dodanych niekiedy dopiero w parę lat później i często-kroć wykonanych przez innego stolarza. I znowu o wyborze wykonawcy decyduje tu często pięknie rzeźbiony ganek widziany u sąsiada, czy nawet w odległej wsi.

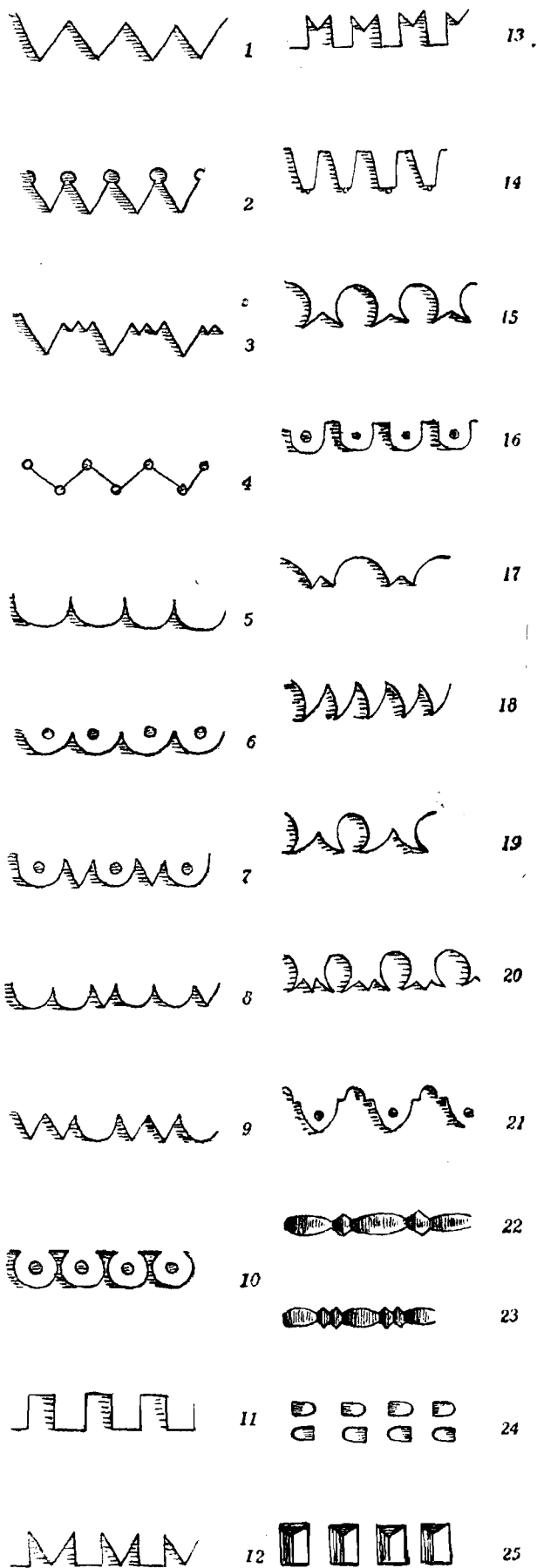
W każdym okresie chronologicznym ten cel estetyczny osiągnano innymi środkami. W chacie z połowy XIX wieku efekty dekoracyjne uzyskiwano, jak w szczycie, tak i kompozycji drzwi jedynie układem starannie obrobionych desek ułożonych

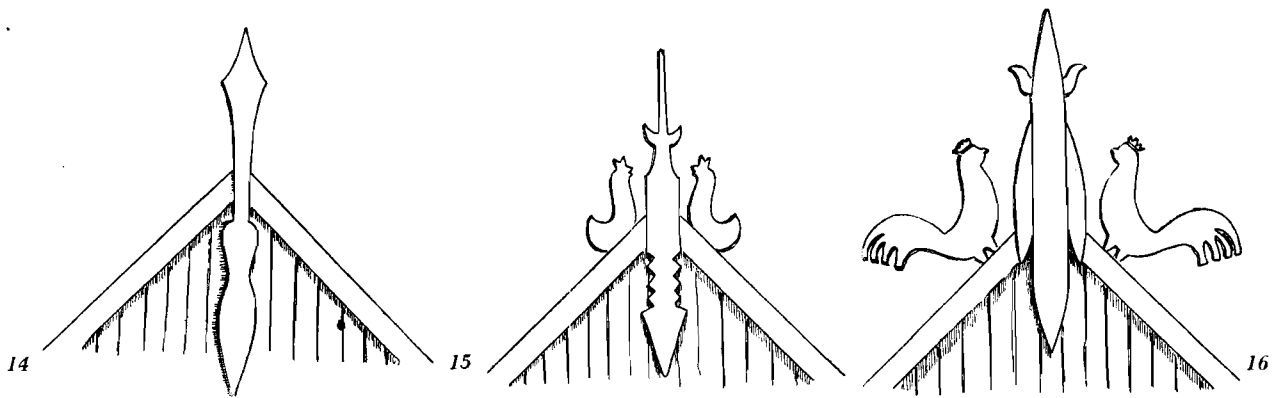
Ryc. 1. Wieś Brauszczyh, powiat Ostrów Mazowiecki. Ryc. 1a. Wieś Niemiry, powiat Ostrów Mazowiecki. Ryc. 2. Wieś Budy, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany przed 1914 r. Ryc. 3. Wieś Zarosłe powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany w 1916 r. Ryc. 4. Wieś Tuchlin, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany przed 1914 r. Ryc. 5. Wieś Budy powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany przed 1914 r. Ryc. 6. Wieś Budy powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany przed 1914 r. Ryc. 7. Wieś Knurówiec, powiat Ostrów Mazo-

wiecki dom budowany przed 1914 r. Ryc. 8. Wieś, Zarosłe, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany w 1915 r. Ryc. 9. Wieś Trzcianka, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany po 1918 r. Ryc. 10. Wieś Budy, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany przed 1914 r. Ryc. 11. Wieś Budy, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany przed 1914 r. Ryc. 12. Wieś Trzcianka, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany po 1918 r. Ryc. 13. Wieś Trzcianka, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany po 1918 r.

w geometryczne motywy i linią koźlarza (tak zwanego w Puszczy Białej), czy *śparoga* w Puszczy Zielonej). Dopiero w połowie XIX wieku, aż do wybuchu pierwszej wojny światowej, poza różnorodnością koźlarza, zaczyna się pojawiać dążność do ożywienia monottonnych płaszczyzn frontalnych belek wieńczących zrąb chaty t. zn. opasia i szczytówki szeregiem prostych motywów: ząbków ostrych, kanciastych i okrągłych, oraz *ducków* *graniatych* i *półokrągłych*. Natomiast w odbudowującej się po pierwszej wojnie światowej wsi kurpiowskiej, obok tych, zdobnych partii przybywa troska o piękny gzyms nadokienny i obicia naroży, wreszcie w chwili obecnej, w powstającej z popiołów, nieraz trzykrotnie w ciągu ostatniej wojny — palonej wsi kurpiowskiej, przeważa chała, gdzie zaczyna zanikać zdobny gzyms nadokienny, zamiast koźlarza coraz częściej widzimy rodzaj pazdura, a cała staranność w zdobieniu przenosi się na misternie profilowany szczyt i ganek. Publikowane dotychczas materiały dotyczące zdobienia chaty kurpiowskiej pochodziły jedynie z Puszczy Zielonej, podany poniżej materiał został zebrany na terenie Puszczy Białej i to z przewagą jej części północno-wschodniej. Puszcze Zieloną reprezentuje tylko grupa nadokienników. Tym nie mniej podane poniżej rozważania nad tą grupą twórczości artystycznej Kurpiów w oparciu o materiał zebrany w Puszczy Białej i publikowany przez Chętnika dla Puszczy Zielonej — mogą być przyjęte dla obu Puszczy z tym jednak, że droga wpływów zda się iść z Zachodu na wschód zacząwszy od Mazurów Pruskich po przez Puszcze Zieloną aż do linii Bugu. Czy źródłem, tak jak dla innych zespołów sztuki ludowej, są tu w dużej mierze Mazury Pruskie — wykażą późniejsze badania.

Najstarszą zdobiną zda się być *koźlarz*. Koźlarz, koźlina, rogal, rogownik czy *śparog* — to górna część dwóch krzyżujących się ozdobnie wyciętych desek zwanych *wiatrówkami*, zakrywających strzechę od strony szczytu, umieszczonych po obu stronach kalenicy. Przypuszczalne jego pochodzenie kultowe, którego ślady zdają się tkwić w nazwie i formach, kazałoby szukać jego genezy w czasach — być może — pogańskich. Zasięg jego przekracza nasze granice polityczne i obejmuje grupę krajów nadbałtyckich, na wschodzie sięga Wielkorusi. Choć spotykany w innych częściach Polski (zasięg jego podaje Bachmann³) — na Kurpiach panował na wszystkich budynkach i osiągnął tu największe bogactwo form i motywów.

Ryc. 14. Wieś Obryte powiat Pułtusk dom budowany po 1918 r. Ryc. 15. Wieś Obryte powiat Ostrów Mazowiecki dom budowany w 1921 r. Ryc. 16. Wieś Obryte powiat Ostrów Mazowiecki.

Pomimo, że zbiór śparogów w opracowaniu Chętnika, obejmuje około 60 rodzajów, a Puszcza Biała reprezentowana jest tu zaledwie 14 okazami, to wszystkie one dadzą się tu ująć w cztery zasadnicze typy i ich rozliczne warianty. Będzie to: 1) prosta deska ukośnie u góry ucięta, zaokrąglona, nieregularnie ząbkowana, czy dziurkowana (ryc. 1); 2) rogi baranie zakręcone na zewnątrz, czy wewnątrz (ryc. 1, 4, 11), czasem rozwidlone na końcach; 3) toporki z ostrzem mniej lub więcej urozmaiconym (ryc. 6, 7); 4) czy wreszcie głowy końskie lub ptasie (ryc. 3, 9).

Bogata ich różnorodność pozwala znaleźć linię rozwojową dla każdego typu. Da się ona prześledzić na wszystkich okazach zaczawszy od grubo ciosanych prostokątnych zakończeń o ostrych konturach, nieraz nawet asymetrycznych (ryc. 5), aż po miękkie linie wygięcia, przypominające kwietne łodygi (ryc. 12, 13), zacierające charakter twardego, drewnianego surowca. (Kozłarza z krzyżem czy chorągiewką pośrodku, podanych przez Chętnika w Puszczy Białej nie spotkałam).

Najpospolitszym motywem — to kozłarz w kształcie baranich rogów, czy sierpa księżycowego. Widzimy go na każdym budynku gospodarczym, bez względu na to, czy chata ma inny rodzaj zakończenia dachu.

Obok kozłarza, w nowych chatach występuje teraz inne zakończenie szczytu, przeważnie przy nadwieszonych dachach: jest to tzw. śpic w kształcie pazdura wieńczący szczyt ostrą linią iglicy (ryc. 14) — umocnionej dwoma ramionami na wiatrówkach. Pazdur ten być może — przedłużeniem tradycji starych, kurpiowskich, nacinanych listew, pokrewnych pazdurom pomorskim¹⁰⁾, reprodukowanych u Chętnika⁹⁾, być może — za pożyczony ze wzorów obcych mu charakterem — zyskuje całkowite piętno miejscowe przez dodanie tak popularnego na Kurpiach motywu dwóch

ptaszków umieszczonych po obu jego stronach, żywo przypominających wycinankę (ryc. 15, 16). Jak kozłarz, tak i śpic jest wykonany z płaskiej deski sosnowej, ciosanej toporem, czy siekierą, bądź wycinanej piłą. Połączenie wyciosanych wiatrówek na skrzyżowaniu drewnianym kołkiem odgrywa także pewną rolę dekoracyjną w całości szczytu.

Na ozdobny szczyt licowy chaty kurpiowskiej składa się kilka elementów: gładkie, strugiem obrobione deski układane w geometryczne motywy, rzeźbione i profilowane listwy, wreszcie związane z nim w organiczną całość dekoracyjną, zdobiona rzeźbą szczytówka i opas.

Charakterystyczną cechą szczytu chaty kurpiowskiej jest jego dwudzielność. Ten zasadniczy podział, przez ogromną różnorodność układu desek, wysunięcie górnej części nad dolną, rozdzielanie rzeźbionymi i profilowanymi listwami poszczególnych partii, wreszcie nabijanie jednych na drugie na tzw. z a k ł a d, daje szerokie pole dla rozwinięcia dążeń artystycznych cieśli kurpiowskiego.

Założenia kompozycyjne obydwóch części są różne. Układ desek w górnym trójkącie ma charakter centralny, zaś część dolna rozwiązana jest, jako ornament pasmowy — ciągły.

Motywy najczęściej stosowanym w części górnej i zda się najstarszym, jest kwadrat, ułożony z jednakowych desek, ustawiony na wierzchołku. Późniejsze jest słońce, czy oko Opatrzności (ryc. 17, 18, 25), otoczone promieniami. Rzadko spotykany motyw kładzionych na z a k ł a d niewielkich deseczek daje wrażenie łusek rybich (ryc. 26).

Dolna część szczytu — to przeważnie szereg jednakowej szerokości desek biegnących jedna za drugą; tę monotonię ożywia ułożenie ich na z a k ł a d, profilowana, gruba listwa nabita na linii połączenia, tworząca czasem wraz z poprzecz-

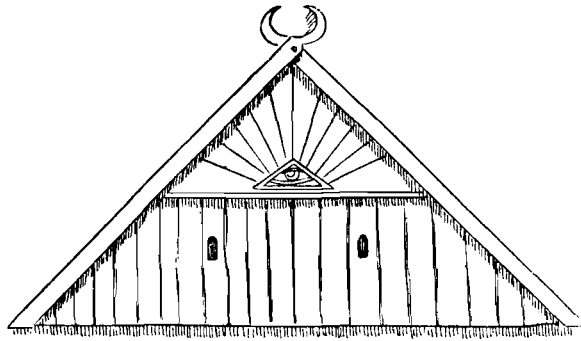
na, górną listwą rodzaj arkadowań (ryc. 20), poza tym wycięcie dolnych ich końców w różnego rodzaju ząbki (ryc. 20, 22). Wykończeniem zdobienia szczytu są na końcu nabijane, ząbkowane listwy, które mają na celu zakrywać szczeliny i chronić od wilgoci (ryc. 20, 22, 24, 25, 26). One, biegnąc pod wiatrówkami—często także zdobionymi (ryc. 19, 21, 24), zamykają trójkątną płaszczyznę szczytu, rozdzielając część górną od dolnej, obejmując nieraz podwójnym rzędem dolną partię. Jeden, czy dwa otwory w kształcie koła, kwadratu, czy stylizowanego ptaka (ryc. 24), oświetlające strych, są jeszcze jednym akcentem dekoracyjnym w całości szczytu. W niektórych obecnie stawianych chatkach pojawia się coraz więcej nowych elementów obcych architekturze kurpiowskiej, jak — między innymi — system wieńczenia zrębu szerokim pasem. Szczyt, od strony licowej, łączy się z tym pasem jedynie układem zdobienia w jedną całość. W ten sposób powstaje wrażenie, że duża jego płaszczyzna podzielona została na trzy części tak, jakby do dawnego szczytu dodano jeszcze jedną część, uskokiem schodzącą coraz głębiej, aż po mało widoczny, wąski opas, który staje się piątym stopniem schodzącym do lica ściany. Uskoki podkreślają dzielące je, zdobione „w ząbki“, listwy.

Układ ząbków w listwie bywa różny. W starych chatkach stosowano najczęściej jeden typ: ostrych, półkolistych czy kanciastych (tabl. I.). Dopiero w chatkach nowszych cieśla łączy ze sobą linie łamane, koliste, proste, uzyskując w ten sposób cały zespół nowych możliwości dekoracyjnych. A więc ząbek ostry z półkolistym (tabl. I. 7, 8, 9), czy kanciastym (tabl. I. 12), to znów półkolisty z kanciastym (tabl. I. 16), przy czym stosuje tu różne wielkości w tym samym motywie wzbogacając jeszcze bardziej swoje możliwości (tabl. I. 3, 13, 2); wprowadza wycinek półkolistego ząbka i buduje z niego stylizowany kielich kwiatu, co możemy stwierdzić na poniżej podanych interpretacjach tych prostych motywów (tabl. I. 18, 19, 20).

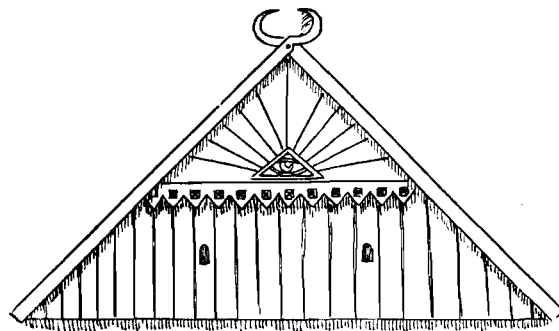
Zastosowanie tych samych elementów na szczytówce i opasiu, uzyskanych jedynie techniką rycia, ciosania, żłobienia, czy nacinania w grubej warstwie drzewnego bala, splata w jedną całość dekoracyjną szczyt i obydwie belki. Wtedy widz otrzymuje wrażenie jednolitej kompozycji, zwłaszcza, gdy pionowe deski szczytu koronką ząbków zakrywają miejsce zetknięcia się szczytu ze szczytówką, stając się jeszcze jedną linią profilu (ryc. 25, 26, 27).

Układ zdobień na szczytówce i opasiu (czasem tylko jedna belka bywa zdobiona), biegnie kilkanaście równoległymi pasami. Poziomy kierunek zdo-

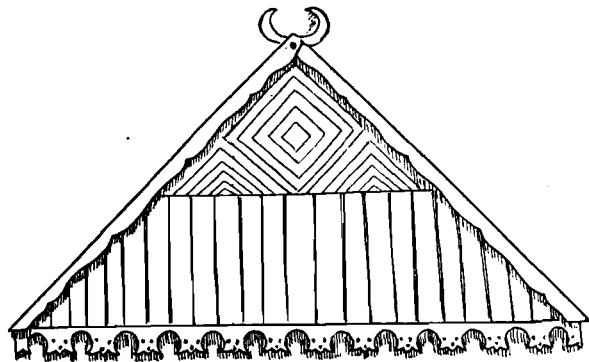
Ryc. 17. Wieś Brauszczyk, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany w 1919 r.

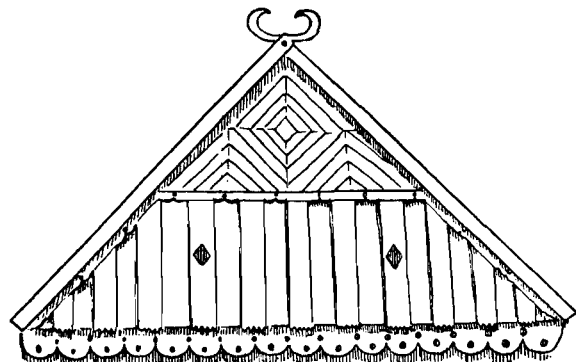
Ryc. 18. Wieś Niemiry, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany w 1922 r.

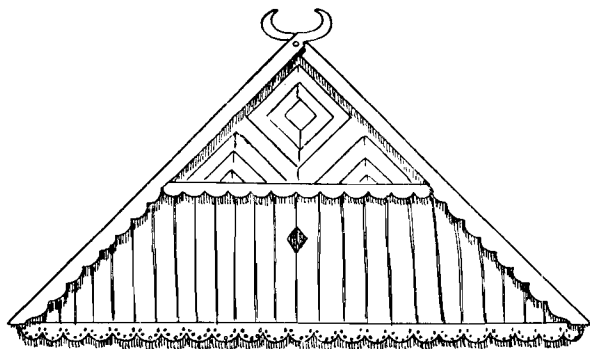
Ryc. 19. Wieś Trzcianka, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany po 1918 r.

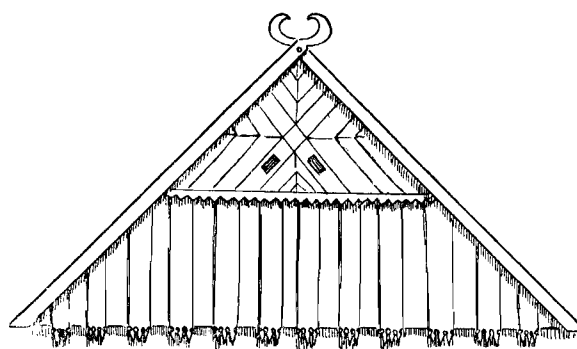
Ryc. 20. Wieś Brańszczyk, powiat Ostrów Mazowiecki, dom budowany w 1921 r.

Ryc. 21. Wieś Trzcianka, powiat Ostrów Mazowiecki.

Ryc. 22. Wieś Bielin, powiat Ostrów Mazowiecki.

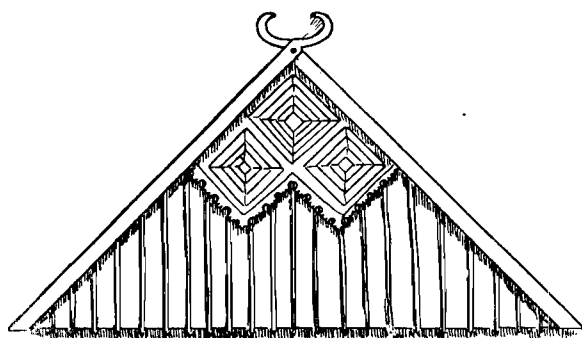

bienia podkreśla jeszcze wysunięcie szczytówki nad opas. Przejście od wystającej szczytówki do powierzchni ściany licowej łagodni schodkowa kanelura na opasiu lub zaokrąglona linia, jakby wyciętych z papieru ząbków. W chatach okresu międzywojennego niknie szczytówka, mało zresztą rozpowszechniona w Puszczy Białej. Spod pionowych ząbkowanych desek szczytu widoczny jest lekko nadwieszony nad licem ściany zdobiony opas (tabl. I. 3, 6, 7).

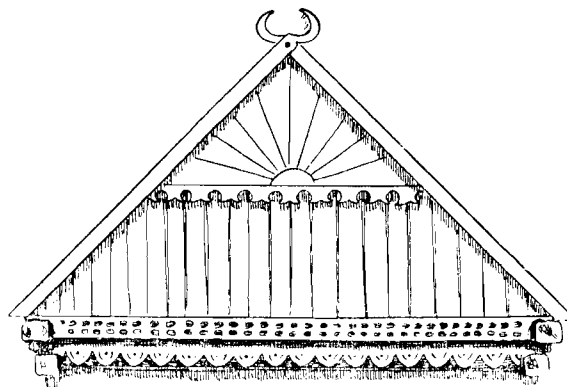
Najstarszym i najbardziej rozpowszechnionym elementem zdobniczym, którego nazwę trudno mi było w terenie ustalić jest pas wycinany przy pomocy topora i ośnika, składający

się z dwóch części: ostro wciosanego zęba i dwa lub trzy razy dłuższej, nieckowatej, w głąb ciętej krzywizny (tabl. I. 22, 23). Tym dwurytmem, uzyskana linia ciągła, przy zmianie proporcji obu części składowych, jest może jednym z najbardziej charakterystycznych motywów stosowanym na Kurpiach, a spotykanym dotychczas na wieżach starych stodół i stajni. Ten sam zresztą rytm ma ornament wycięty na wiatrówkach najstarszych chat, występuje on nie tylko na Kurpiach, ale i w chatach Kujaw czy Pomorza¹⁾. Motywem stosowanym na szczytówce lub górnej części opasia są "półokręgle dłutkiem dębane ducki" — jak mówi cieśla Równy z Nagoszewa (tabl. I. 24).

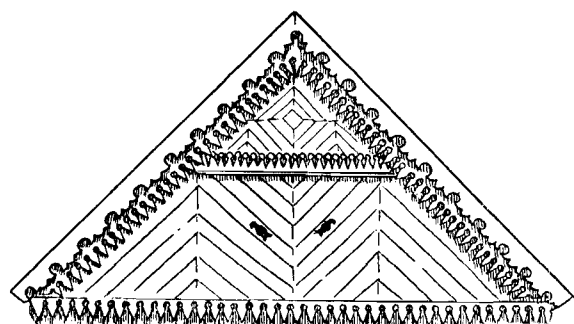
Ryc. 23. Wieś Turzyn, powiat Ostrów Mazowiecki.

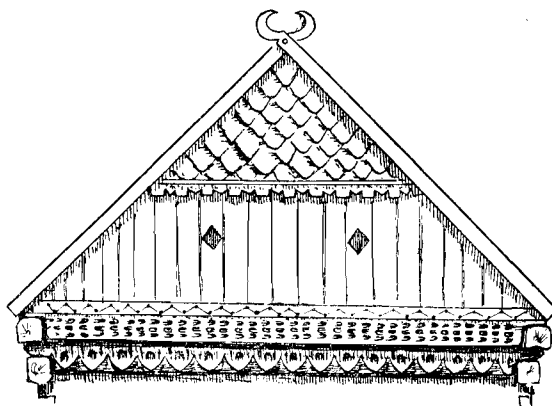
Ryc. 25. Wieś Trzcianka, pow. Ostrów Mazowiecki.

Ryc. 24. Wieś Budy, pow. Ostrów Mazowiecki.

Ryc. 26. Wieś Turzyn, pow. Ostrów Mazowiecki.

РЕЗНЫЕ УКРАШЕНИЯ КУРПЕВСКОЙ ХАТЫ.

Курпевское зодчество отличается от всей польской народной архитектуры целым рядом элементов, а прежде всего украшением. Радиус его характерных особенностей соединяет обе пущи с территорией прусских Мазуров на западе и Подлясьем на востоке. Подчеркивая доминирующую украшений роль фасада хаты, автор делит ее на три составные части, поскольку это касается украшений, и затем анализирует их по порядку.

Именно: „козляж“ — сбитые на крест доски сверху избы, который своей формой и названием „спарога“ в Зеленой пуще восходит, кажется, к языческим временам, где имел культовое значение; трехугольная плоскость верхушки вместе с двумя балками, венчающими сруб — как второе композиционное целое и, наконец, карниз над окном и оковка углов. Рассматривая отдельные элементы, автор обращает внимание на возможность распределения всего огромного разнообразия украшений на несколько основных групп, в рамках которых помещается все богатство видоизменений.

Путем взаимного сопоставления отдельных мотивов, в целом орнамента приобретает своеобразную красоту.

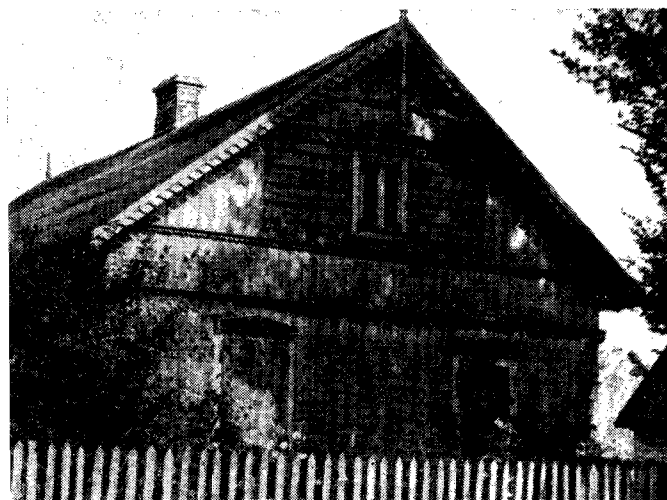

Рис. 27. Дом В. Бралевского буд. в 1930 г. Niemiry pow. Ostrów Mazowiecki.

П Р З Ы П И С Ы

- 1) Cawarecki Hipolit. Kurpie. Pamiętnik historyczny, płocki, 1830 г.
- 2) Zygmunt Gloger „Budownictwo drzewne w dawnej Polsce“ — str. 137.
- 3) Adam Chętnik. Chata kurpiowska, Warszawa 1915.
- 4) Gerard Ciołek. Dach w polskich budownictwie wiejskim. Polska Sztuka Ludowa styczeń 1948 r., str. 16.
- 5) Belka kładziona na część szczytową zrębu, lekko wysunięta.
- 6) Dolna belka szczytu spoczywająca na opasiu.
- 7) Kazimierz Mokłowski. Sztuka Ludowa w Polsce. Lwów 1903 r., str. 67 i 101.
- 8) Bachmann. Dach w budownictwie polskim (mapa).
- 9) Chętnik, op. cit., str. 56.
- 10) Mokłowski, op. cit., str. 279.
- 11) Ciołek, op. cit., ryc. 40 i Mokłowski, op. cit., wiz. 54.
- 12) Władysław Matlakowski. Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu, Warszawa 1915, str. 19, ryc. 31.

ORNAMENTATION SCULPTÉE DES CHAUMIERES KURPIE.

I. Partie. Sommet

La construction des habitations des Kurpie se distingue de l'ensemble de l'architecture polonaise par toute une serie d'éléments et avant tout de l'ornementation. C'est le trait d'union entre les deux Forêts avec les contrées de la Masovie prussienne à l'ouest, et de la Podlasie à l'est. L'auteur souligne le rôle dominant de l'ornementation de la partie frontale de la chaumière, et du point de vue de l'ornementation la divise en trois parties.

Le croisement des planches au sommet du toit, appelé „Kozlarz“ (Bouvier) et „Sparog“, ce dernier nom se rattachant au paganisme qui l'avait rendu sacré dans la Forêt — Verte, la plateforme triangulaire du sommet avec deux poutres surmontant le reste et faisant un tout et enfin la corniche au — dessus des fenêtres et le sertissage des angles.

L'auteur explique les éléments singuliers et croit possible de grouper l'immense diversité d'ornements d'après trois types principaux dont les cadres renferment une richesse de variété incomparable.

L'arrangement des motifs singuliers donne au tout d'ornementation une marque distinctive du cru.

ORNAMENTATION OF KURPIE COTTAGES WITH CARVINGS.

Part I. The Summit.

The Kurpie constructions stand out from the rest of Polish buildings because of a whole series of elements and to begin with, of ornamentation.

The scope of their characteristic traits unites both Forests with the land of Prussian Massovians West, and the Forest Country East.

The author insists on the domineering part played by the front of the cottage as regards ornamentation, and divides it into three components as regards the species of ornamentation to be analysed by her in turn.

Thus the „Kozlarz“ (Ram) crossing of planks on the roof, whose form and name „sparog“ in the Green Forest, seems to reach far back to the pagan times when it had a sacred meaning, the triangular plane of the top with the two beams crowning the summit as a second composition-whole, then the cornices above the windows and the angles.

The author discusses singular elements and draws attention to the possibility of collecting the whole great variety of ornaments in a few principal types in the frames of which all the richness of variety is contained.

Through the mutual arrangement of singular motifs the ornamental whole attains a specific beauty.